

A merénylet angyala

Bulvár szappanoperett-ária

I.

Jerikó kürtjei a Radetzky-indulót zengik

„Amit ti az én lelkem által láttok és mondotok, azt én az örökkévalóság szerint látom és mondom. Mikor tehát ugyanazokat a magatok módján idő szerint látjátok, én nem úgy látom, és beszédem sem időben esik, jóllehet ti, amit időben láttok, idő szerint beszélitek.”

(Szent Ágoston vallomásai.
Fordította dr. Vass József)

Juhász Attila fordítása

Írja, Berhtold!* Az ellenem és a hitvesem, Chotek Zsófia ellen végrehajtott merénylet előkészületei több mint száz éve folytak, ezért nem meglepő – habár a közvetlen merényletvégrehajtó egyedek a lehető legszánalomraméltóbbak, korlátoltak, alkalmatlanok és ügyefogyottak köréből kerültek ki –, de a merénylet sikerre volt ítélve. Sajnálatos, hogy a konspirátorok, a szervezők és a bűntársak hosszú jegyzékén – a legtekintélyesebb európai, német és osztrák művészek és politikusok neve mellett, akik közül néhányat még a későbbiekben említeni fogok – ott áll az én nevem is! Nem sokan dolgoztak rajta annyit, hogy eltegyenek láb alól, mint én, a trónörökös, Ferenc Ferdinánd. A merénylet körüli schlamperei dugába dőlt volna, egyszerű piaci incidenssé válik, amiből aztán Szarajevóban több tucat van naponta, ha a magam módján nem tüsténkedem, hogy sikeresen megöljenek. Amikor a merénylők első próbálkozása kudarcba fulladt – mert mi mást is várhattam volna el ezektől a hasznavehetetlen alakoktól –, én nagylelkűen felkínáltam még egy esélyt. Most így, utólag, nehézkesen megölve – ahogyan mondani szokták, a síron túlról – rálátásom van az

* Ferdinand Berhtold. Ferenc Ferdinánd trónörökös túlvilági titkára, akit nem szabad összetéveszteni Leopold von Berchtold osztrák–magyar birodalmi külügyminiszterrel.

egész történeésre, amit nem sajnálok. Értelmetlen olyan eseményen bánkódni, amely elkerülhetetlen. A szarajevói merénylet pedig az volt, a hosszú ideje tartó összeesküvés alattomosága és nagysága miatt. Ha Gavrilo Princip 1914. június huszonnyolcadikán valami okból kifolyólag Zsófiát és engem elvét, nem teketóriáztam volna egy pillanatig sem, hogy eléje álljak újra, várva – mint egy hollywoodi tucat szappanoperában, ahová műfaját tekintve az én merényletem is tartozott –, hogy az ezerszer megismételt jelenet végén végre halálosan megsebezzen. Távol állt tőlem, hogy meg akarjak halni, főleg nem ilyen távol a konopištēi kastélytól és végképp nem utolsó gyónás, áldozás és kenet nélkül. Kora ifjúságom óta arra vágytam, ha majd egyszer üt az órák, hogy lelkem visszaadjam az Úrnak, azt majd távol a világ zajától, baldachinos ágyban, feszülettel a kezemben, bíborosok, püspökök, gyerekek, unokák és a Monarchia gyászoló népeinek küldöttsége körében tegyem meg. És mi lett a vége? Úgy fejeztem, mint egy kutya, az utcán! Az is köztudott, hogy szerettem ölni, ami sokkal jobb attól, mint amikor legyilkolnak, de nem volt választásom. Ez becsületbéli ügy volt. Meg kellett tennem a kötelességemet. Ha azt a napot ép bölrel megúszom – amire a valószínűség-számítás szerint nagyobb volt az esély –, nem tört volna ki a háború, és ha mégis, akkor én azt bizton megnyerem, a világtörténelem egészen más irányt vesz, és a csőcselék sohasem juthatott volna hatalomra. De Berhtold, egyszerűen a világtörténelem nem érdemelte meg a győzelmemet. Hagyja a történészeket, akik a személyem elleni merényletet a háború ürügyének nevezik. Összevissza fecsegnek! A halálom nem ürügy volt, hanem a háború célja! Méghozzá mindegyik hadban álló felé, beleértve a mi Osztrák–Magyar Monarchiánkat! Főleg ez utóbbit! Nem kell figyelembe venni az olyan tudálékoskodó álfilozófusokat, akik sorjázzák a bizonyítékokat arról, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia – idézem – romlott, meghaladott és a halálán volt. Egy monarchia szellemi alkotás. Természetéből eredőleg tehát felette áll mindenféle romlottságnak, bármiféle meghaladhatóságnak és bármilyen betegségnek. Az Osztrák–Magyar Monarchiával minden a legnagyobb rendben volt, amit viszont nem mondhatunk el a benne élő nemzetekről és az alattvalók nagy többségéről, akiket megfertőzött a nemzeti romantika vérbaja, elrontott a német és osztrák operazene, méltatlanokká váltak a Monarchiához – és az élethez is. A Monarchia volt az, ami nagy keservek közepette évszázadokon keresztül megakadályozta, hogy legyilkolják, megöljék egymást, ami már másnap elkezdődött, amint, úgymond felszabadultak. Tehát, nem bukott el az Osztrák–Magyar Monarchia – Berhtold, jegyezze fel és húzza alá pirossal –, hanem a Monarchia alattvalói romlottak le és züllöttek el annyira, hogy már a haladás és a fegyelem gondolata is elviselhetet-

len volt a számukra. Ezért a közállapotért nem hibáztatom annyira az alattvalóimat, mint amennyire az arisztokráciát, amely, a felvilágosodás istentelen filozófiájának hatására, elkezdte bátorítani a söpredéket, és ő maga is a befolyása alá került. A francia filozófia, a francia irodalom és a francia divat Ausztriának és Németországnak több kárt okozott és több áldozatot szedett anyagiakban és emberéletekben, mint az összes győzedelmes, több évszázados osztrák hadviselés. Igen, igen, Berhtold, egyre inkább azon az állásponton vagyok, hogy először az osztrák és német arisztokrácia züllött el, és a rothadás csak utána terjedt szét, mint egy fertőzés. A francia fegyvereseket többször is legyőztük, térdre kényszerítettük, de áldozatául estünk a francia kultúra mérgének. Még Nagy Frigyes sem tudott ellenállni a gallkakas-filozófusok fülbemászó kukorékolásának, habár nem fogadott el minden párizsi újítást feltétel nélkül. Még ha Nagy Frigyes valamilyen módon értékelte is a francia filozófiát, a francia konyhát és a francia szerelmet, a francia kultúrára, mint ahogyan a kultúrára általában, nem adott egy fityinget sem. Jól tudta ő, hogy a kultúra – ez az örökség, ami csupán egy mezőgazdaságtól kölcsönzött fogalom – összeegyeztethetetlen a Monarchia fogalmával. A Monarchia – a mennyei hierarchia földi leképezése – a lemondáson, a fegyelmen, az alázaton, az odaadáson és a türelmen alapul. A kultúra csak a dekadens időszakokban hatalmasodik el, a tétlenség gyermeke, és egy jól szervezett államban nincs helye a tétlenségnek. Egy jól szervezett államban van napirend, amely szabályozza mindenkinek a napi kötelezettségét. Ébresztő hajnal hasadtával, imádság, majd reggeli – egy szelet barna kenyér egy pohár hideg vízzel – utána kimerítő munka. Délben ebéd – húsledes, rindfleisch, paradicsomszós, vasárnap és ünnepnapokon bécsi szelet – utána vissza a munkához. Amikor besötétedik, vacsora – kenyér, vaj, főtt burgonya –, imádság és alvás, nyugovóra térés. Így volt ez Poroszországban már ki tudja, mióta, és így volt ez történelmi léptékkal mérve nemrég még Ausztriában is, mindaddig, amíg az osztrák arisztokraták – alaposan legyengülve a felháborító szláv és olasz vérhígítás következtében – elkezdték elfogadni a Párizsból behozott idegen módit és szokásokat. Hát, kérem szépen, van annak már több mint száz éve, hogy a Monarchia területén nem alkalmazzuk a *ius primae noctis*. Mindezt csupán azért, mert a francia filozófusok és irodalmárok azt találták erről kijelenteni, hogy az egy barbár szokás. A német és osztrák nemesség pedig – amikor ennek a híre a fülükbe jutott – abban a pillanatban a legnagyobb alázattal, fark lecsapva, elálltak ettől a szent joguktól, amely valójában sokkal inkább volt kötelezettség mint jog. Kínos, nehéz kötelezettség. Mit gondol, Berhtold, mennyire kellemes egy retkes, zsíros és bűdös parasztlánnyal lefeküdni? *Ius primae noctis*, az első éjszaka

joga nemhogy egy barbár szokás – habár úgy néz ki, ha a dolgokat a fejük tetejére állítjuk, mint ahogyan a francia filozófusok és írók teszik állandóan –, hanem a keresztény civilizáció egyik legnemesebb hagyománya. A *ius primae noctis*nak semmi köze a bujasághoz vagy a feslettséghez. Távol áll mindettől! A jóisten őrizzen ilyesminek még a gondolatától is. A *ius primae noctis* nem szexuális, hanem szakrális tett: a bevezetés szertartása. Más az, hogy úgy mondjam, ha egy pór származású leányt a szexualitás rögzös útjára egy gróf vagy egy báró vezet, mintha megdugja azt egy falusi kapcabetyár, akinek csak a legalantasabb ösztöneinek kielégítése az egyetlen célja. Ezenkívül az első éjszaka jogának gyakorlásában nagyon gyakran – mondhatni szinte mindig – megtörtént a fogantatás, amivel a faji jellemzőket erősítettük és fokozatosan germanizáltuk a nemzetet. Amennyiben ilyen sajnálatos módon nem álltunk volna el a *ius primae noctis*től, számításaim szerint az Osztrák–Magyar Monarchia teljes lakossága az 1930-as évekre már teljesen kékvérű lett volna és német. Akkor, Berhtold, mi lennénk a nemesség nemzete és nem ilyen keverék senkiháziak népe, mint amivé lettünk. Egyébként én sohasem engedtem ennek a végzetes francia hatásnak. Egy istenért sem! A pubertáskoromtól a halálomig egy pillanatra és egy alkalommal sem mondtam le a Monarchia titkos törvénye által garantált szent jogomról. Rendszeresen évtizedeken keresztül a házasságkötés utáni éjszakán a mosó lányok, varrónők, cselédek, fonónők, szakácsnők, szobalányok szüzességét igyekeztem elvenni, sőt még az udvari hölgyekét is, habár sajnálattal kell megjegyeznem, hogy körükben nagyon ritkán akadtam szűzre. A feslettség sajnos egyre nagyobb teret hódított Ausztriában. Nem a bocsánatos, természetes feslettség, hanem a legocsmányabb „francia szerelem” alakjában. Képzeld el, Berhtold, azt a sokkot, ami akkor ért, amikor egy leányzó a nászéjszakáján fellatiót ajánl fel kunilinguszért cserébe. Azonnal megbotoztattam. Ki is végeztettem, ha nem tartok a nemzetközi közvélemény negatív megítélésétől, amire még öfelsége Ferenc József is annyira érzékeny volt. De nem ültem karba tett kézzel. Épp ellenkezőleg! Egy bizalmas átíratot küldtem szét a leghűségesebb főuraimnak, amelyben utasítottam őket a *ius primae noctis* házasság előtti gyakorlatára, amit akkor kell elvégezni, amikor a pór származású leányok betöltik a tizenegyedik életévüket, még mielőtt ellenőrizhetetlen kicsapongásnak adnák magukat. Adják oda a nagyságnak és a Monarchiának azt, ami a nagyságnak és a Monarchiának jár – gondoltam –, utána meg azt csinálnak, amit akarnak, menjenek feleségül ahhoz a bolondhoz, aki elveszi őket. Én pedig, mint mindig, élen jártam, személyesen mutattam jó példát. Őszinte sajnálattal kell kijelentenem, hogy a tizenégy éves osztrák–magyar lányok közt, főleg a bécsiek körében, nagyon ritka eset

volt a virgo intacta. A buzgóságomnak valahogy híre kelt az udvarban és eljutott őfelsége Ferenc József fülébe, aki azonnal megrótt a pedofiliáért, ami azokban az években kezdett divatba jönni. Meglepő, Berhtold, mert őfelsége Ferenc József alapján véve egy régi vágású ember volt, de nem volt olyan őrülség, különcség vagy újdonság, ami után ne kapott volna két kézzel. Ha félretesszük a magyaroknak érthetetlenül tett engedménysorozatot és a vesztesek Monarchia iránti udvarlásának elfogadását, ami már magában előrevetítette a közelgő bukást, nem tudom, hogy mit gondoljak a vértnek a birodalom fegyveres erőinek eszköztárából való kivonásáról. Ezt az érthetetlen tettet, a mellvért használatának kivonását a hadrendből, a vezérkarban úgy magyarázták, hogy a tűzfegyverek hatástalanná tették. Ez is még egy a végzetes hülyeségek sorában. A személyes páncélzatnak nem a sérülés és a sebesülés elkerülése a feladata, a vért feladata a felvérteztség és semmi más. Sem több. Ami Kínának a kínai fal, a diónak a héja, a csigának a háza, az úrhölgynek a fűző, az igazi katonának az a vértje. Érti, hogy mire célok? Nem! Gondoltam. A páncélzat, a halálom után fél évszázaddal, ismét jelentőséget kap majd, csak a kovácsolt ötvösmunkák helyett öntöttvas gépelemekben. Jegyezze ezt fel, Berhtold, majd ha felírta, emlékeztessen, hogy el ne felejtsek erre visszakanyarodni. Térjünk most vissza Szarajevóba, a tetthelyre. El tudja képzelni, Berhtold, azt a skandalumot, mekkora botrányt okozott volna, ha fordítva történik a dolog, és ahelyett, hogy lelő, én lövöm le Gavrilo Principet? Gyerekjáték lett volna megtennem, kiváló céllövő vagyok, a pisztolyom is ki volt biztosítva, még a gondolat is átfutott az agyamon, hogy talán lőnöm kellene, de úgy sejdítettem, hogy ebben az esetben a kikényszerített önvédelem nem lett volna elfogadható enyhítő körülmény. Vannak emberek, igaz egyre kevesebben, akiknek nem illik ölni. A közvélemény darabokra szed, ha megölöm Principet! Remélem, nem a bíróságon és annak következtében Theresienstadtban kötöttem volna ki, mivel a trónörökös a bűnüldözés felett áll, de ha megölöm a gyilkost, az megpecsételte volna a karrieremet, és mindörökké eltűntem volna a történelem süllyesztőjében. Valamelyik felső-ausztriai huzatos kastélyban fejeztem volna, állandó vezeklésben, böjtölve, gót betűs, német lovagregényeket olvasva és Wagner pokoli zenéjét hallgatva. Meglepődött, hogy a regények olvasását említem, Berhtold? Hiszen köztudott, hogy Wagner zenéjét, mint ahogyan a lovagregényeket is, szívből utálok. Semmin sem kell meglepődni. Valójában a gót betűs lovagregény-olvasás és Wagner zenéjének hallgatása a vezeklésem lenne. Az én golgotám. Ezt kellene tőrnöm, mint vezeklő darócot.

Általában véve, Berhtold, az alávalóság, a jelentéktelenség és a romlottság felemelkedését megelőzte a jelentéktelen és romlott szakmák feltörek-

vése. Igen, kérem szépen, a nagybátyám, Ferenc József fiatalkorában – történelmi léptékkal mérve úgy negyed órája – toprongyos koldusok voltak a költők, a színészek és a zenészek, örültek, ha uradalomról uradalomra járva – az urak és a nép unalmának enyhítésére előadhatták alpári produkciójukat, amiért kaptak pár falatot, esetleg egy-két rézgarast. Még harminc év sem múlt el, és Ausztria legnépszerűbb emberei lettek a költők, a zenészek és a színészek. Mindez csakis, kérem alássan, ő királyi és császári felsége Ferenc József engedékenységének köszönhető, aki nem átalott nyilvánosan, a bécsiek és mindenki szeme láttára, kokettálni Katharina Schratt-tal a Burgtheater színésznőjével. Enyhítő körülménynek vehetjük azt, hogy a császár ebbe a szégyenletes kapcsolatba szerelmi bűvölettel keveredett. Azt mesélték Bécs-szerte, hogy Schratt kisasszony a Lear király bemutatója után rendezett teázáson csöppentett szaliguzt[†] a kávéjába. De kérдем én, miért kell a császárnak egy harmadrangú színésznőcskével kávézgatnia? Feltételezem, Berhtold, hogy érdekli, mi is az a „szaliguz”? Kérem, nézze meg a lábjegyzetben. Milyen szerencse egyébként, hogy Schratt kisasszony volt az egyetlen, aki ilyesmihez folyamodott. A császár csípte ezt a színésznőt. És nem csak ő kokettált az illető hölgygel, hogy finoman fejezzem ki magam, mert az még a jó ízlés keretei közé fért volna. Nem tagadom, én is időnként, fiatal tisztként, megdugtam egy-egy színésznőt, de én – ellentétben a császárral, aki örülten szerelmes volt Katharina Schrattba – nem kötődtem érzelmileg egyikhez sem. Türelmesen vártam életem szerelmére, és kivártam Zsófiát. Logikus, hogy a császár természetellenes[‡] szerelméből semmi jó nem származhatott. Mint ahogyan a végén ki is derült. A Monarchia titkos törvénye jóváhagyja a *ius primae noctis*, hallgatólagosan megengedi a közönséges nőkkel való laza szexuális kicsapongást, de tiltja a pórnökbe való beleszerelmesedést. Jó oka van erre. A Monarchia titkos törvényében szépen írja (134. oldal, 25. §), idézem: „az arisztokrata és plebejus testnedvek keveredése” – ami a nemi kapcsolat eufemisztikus megjelölése – „mindig a kékvér kárára történik”. Ezt egy plebejus is igazolhatja, akit ugyancsak Ferdinándnak hívnak, igaz, a nemzetisége francia, aki úgy látszik, nem nyerte el még a lelke nyugalmát, ezért kihasználva a

[†] A szaliguz egy szerelmi bájital, amelyet a teliholdkor merített hegyi patak vizében néhány csöpp menstruációs vér feloldásával kapunk.

[‡] A Monarchia titkos törvényének rendelkezéseivel összhangban, amiből a XX. század kilencvenes éveiben nyilvánosságra került egy rész, az azonos nemű arisztokraták közti szexuális kapcsolat, habár nem megengedett (legalábbis nem nyilvánosan), nem minősült természetellenesnek, ellentétben egy nemes és egy pór közti heteroszexuális kapcsolattal, amennyiben az érzelmi kötődéssel járt, értsd alatta: szerelemmel – azt fajtalanak, természetellenesnek minősítette (a szerkesztő megjegyzése).

véletlen névazonosságot és az itteni téren kívüliséget – sűrűn-sűrűn átmegy rajtam. Bejelentkezés és kopogtatás nélkül érkezik, hallgatózik, majd amikor kedve szottyán, elmegy. Borzasztóan fokhagymaszagú – nem szagtalan még, nemrég halt meg – de igaza van, amikor azt mondja „két vér keveredésekor, egy szegény és egy gazdag esetében, sohasem a szegényebbet gyarapítja, hanem a gazdagabbat szegényíti le”. Ezek szerint ő császári felsége gazdagabb, arisztokrata testnedvei és Katharina Schratt vaginális váladéka közti több éves hígítás eredményeként nem lett a színésznőből grófnő, hanem a császárt tette amatőr ripaccsá, az Osztrák–Magyar Monarchiát pedig egy faggyúszagú, silány, vidéki teátrummá. Nyugodt lélekkel állíthatom, hogy ennek a végzetes viszonynak az első pillanatától az állam irányítását Katharina Schratt vette a kezébe, Ferenc József pedig időnként megjelent a színen egy-egy jelenet erejéig, hogy epizód szerepében önmagát alakítsa. Egy kicsit sem lepődnek meg, ha kiderülne, hogy Bosznia-Hercegovina megszállásának, majd annexiójának végzetes ötlete éppen Katharina Schratt üres fejében fogant meg. Mert az ilyen fejcskék vágyódnak arra leginkább, hogy a belső űrt valami egzotikus, orientális dologgal töltsék ki, ami módi volt azokban az években, a romantikus divatdiktátorok botor beszédjének köszönhetően. Igaz, ő császári felsége Ferenc József nem követte a divatot, de Katharina Schratt annál inkább. Nincs rá bizonyítékom, de nem lepne meg, ha ő császári felségét ez a fölöttébb céltudatos színésznőcske döntően befolyásolta volna azon területek megszállása kapcsán, ahonnan az ottománok – több évszázados sikertelen kísérlet után, hogy ráncba szedjék és civilizálják azt – fejvesztve vonultak ki. Ez is csak egy volt azon hibás döntések sorozatából, amelyeket Katharina ágyéka kipárolgásainak hallucinogén hatása következtében eltunyult nagybátyám meghozott. Hogyan magyarázhatnánk egyébként, hacsak nem a szellem és bátorság hiányával azt a kegyelmet, amelyben az 1848-as forradalom olyan sok vezetőjét részesítette? Kaszával és kapával keltek a trónfosztására, hogy a fejét vegyék, kirabolják, megkaparintsák és elfecséreljék a Habsburgok vérrel szerzett vagyonát, ő pedig – amikor már az orosz cár megmentette a seggét – az okos fejét nem tudta egyébire használni, mint a közkegyelem kiötlésére. 1853-ban már józanabban viselkedett, amikor az ellene elkövetett sikertelen merényletkísérlet elkövetőjét, ki más lehetett volna, mint egy magyar, nagy nehezen, aggodalmaskodva felakasztatta. Utólag tönkretette az egész azzal, hogy a merénylő, Libényi anyjának sanyarú sorsán meghatódva – ahelyett, hogy azt is felakasztatta volna, amiért ilyen bajkeverőt szült a világra – állami nyugdíjat adományozott neki. A Habsburg-ház családi hagyományai közé tartoznak a merényletek, de

nagybátyám felelőtlen viselkedése szinte felkérésnek minősült a potenciális császárgyilkosok felé. A következő kísérletre nem kellett sokáig várni. Az 1879-es udinei látogatáskor Donato Ragoza gyógyszerész két gránátot is dobott a császárra, aki csodával határos módon sértetlen maradt. És mi történt? Az udinei császári és királyi bíróság Ragoza urat felmentette minden felelősség alól, mivel a gyógyszerész, idézem: hazafiúi indíttatásból követte el tettét. Azért dühöngök, Berhtold, amikor azt hallom, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia a népek börtöne volt. Szerintem inkább volt a Monarchia a pszichopatak vásári céllövöldéje, ahol a császár és a császárné, a trónörökös és a hercegnő voltak a mozgó célpontok. És jegyezze meg, amit mondok: a magyarok és az olaszok százszor rosszabbak a szlávoknál. A magyarok és az olaszok élen jártak a rossz példák terjesztésében. Gondolja, Berhtold, hogy mert volna a Mlada Bosna mozgalom és Gavrilo Princip a feleségem és az én életemre törni, ha nem lettek volna meggyőződve arról, hogy a szarajevói bíróság majd úgyszólván felmenti őket – mint Ragozát –, mivel „hazafias indíttatásból cselekedtek”. Ami minden bizonnyal meg is történt volna, ha Bécsben a vezérkarban nem lett volna szükség egy háborús ürügyre. No, de most tegyük félre a háborút, térjünk vissza a merényletekhez. 1882-ben Triesztnek a Monarchiához való csatlakozásának az ötszázadik évfordulója ünnepi rendezvényén Guglielmo Oberdan bombát dobott ő császári felségére, a császárra és a császárnéra, mert – ismét idézek – „az olasz nacionalisták számára a császári pár látogatása provokációnak minősült”. Berhtold, képes ön megérteni ezt a messé, olasz nacionalista agyalágyultságot? Kerek fél évezredre volt szüksége az olasz nacionalistáknak, hogy felfogják, Trieszt az Osztrák–Magyar Monarchiában van és – a késői megvilágosulásuk pillanatában – ezt „provokációként” éljék meg. Az epilógusa az esetnek!? Oberdant elfogták, elítélték, és az ítélet kihirdetése után felakasztották. Ő császári felsége úgy tűnik, az egyszer hideg, máskor meleg elven működött! Az egyik merénylőt felakasztatta, a következőt felmentette. Ez pedig, érthető módon, nem került el a potenciális gyilkosok figyelmét. Nagy valószínűséggel vélhettem az anarchistának tűnő, de egyébként hétköznapi kalandor Luigi Lucheni, hogy megúsztatja a büntetést büntetlenül, amikor a korzó közepén Genfben a sétálók szeme láttára, akik közt szép számban akadtak gyerekek is, alattomosan megölte Erzsébet császárnét, aki a légynek sem ártott – ellentétben Katharina Schratt-tal – és soha nem foglalkozott politikával. A galád egy csokor virággal üdvözölte, majd reszelőt döfött a szívébe. Lucheni arra számított, hogy nem neki zsírozzák a kötelet, de elcseszte ezt a számítását. Nem kapott kegyelmet. Nem igazán ismert adat Erzsébet császárnéről, hogy fia, Rudolf herceg rejtélyes halála után kíván-

ta a halált[§], amit a bíróság Lucheni esetében enyhítő körülménynek vett, ezért kapott életfogytiglanit. A börtönben néhány évvel később önmaga hirdetett igazságot – felakasztotta magát a gatyamadzagjára –, amivel többet tett, mint az Osztrák–Magyar Monarchia igazságszolgáltatása, amely végzetesen elnéző volt a Habsburgok megátalkodott gyilkosaival. Főleg az olasz származásúakkal. Nincs ebben semmi meglepő, Berhtold, ha Gavrilo Princip véletlenségből olasz lett volna és a Bécsi Vezérkarnak, ahogy mondtam, nem kellett volna ürügy a háborúra, biztos vagyok abban, hogy a feleségem és a saját meggyilkolását megúszhatta volna egy közrend és a nyugalom elleni bírsággal. Nem a magyarok! Nem a szlávok! Az olaszok másztak a fejünkre. A végén, a jó marketingnek hála, teljesen ártatlanul kerültek ki az egészből, sőt még áldozatnak is tűntek. A világ civilizáltabb felében még manapság is az a sztereotípa él az olaszokról, hogy jó szándékúak, heves vitázók, hithű katolikusok, akiknél él az anyakultusz, éjt nappallá téve verseket olvasnak a tengerparton bort szürcsölve és az *O sole miót* éneklik mandolinkísérettel, miközben az igazság róluk az, hogy a legsunyibb, a legkegyetlenebb és a legvérszomjasabb európai nemzet. Minden egyéb csak hazugság. Ez a köpönyegforgató népség annak idején – amikor észrevette, hogy a vallásból kiváló üzletet lehet csinálni – elbitorolta a katolikus egyházat, és nekifogott a bűnbocsátó cédulákkal való üzletelésnek. Ennek a büntettnak állta útját – igen nagy árat fizetve – egy istenfélő, tisztességes német, Ágoston-rendi testvér, Luther Márton, aki bátran ellenszegült a római rothadásnak, az olasz eredetű pápai képmutatásnak és terrornak. A katolikus hitért senki sem hullajtott annyi vért, mint mi, németek, de a kereszténység két évezrede alatt csak két németnek volt része abban a megtiszteltetésben, hogy Szent Péter trónjára ülhetett, ezek közül is a második, Ratzinger, ő. p. f. XVI. Benedek, a mi szégyenünkre, tagja volt a Hitlerjugendnak. Igen, azt pletykálták az olasz bíborosok Vatikán-szerete, még ha pápa is, egy német akkor is náci marad. Ez a mi sorsunk. Bármiikor összecsaptunk Caligula és Heliogabalusz fajzatával, mi németek húztuk a rövidebbet. A reformáció – ez az eretnokség, amely kezdetben indokolt volt Luthernél – még inkább megerősítette és egyesítette az olaszokat, miközben bennünket, németeket megosztott, szétszakított és megvetette az összes későbbi bukásaink melegágyát. Luther becsületességét sokra tartom, de elítélem hitbéli kinyilatkozását. Egyébként fel kellene kutatni – megkérem önt, Berhtold, gondoskodjon erről, ha lesz rá ideje – neta-

[§] „Remélem, hogy halálom gyors és fájdalommentes lesz” – mondta egy alkalommal Erzsébet császárnő lányának, Mária Valériának. „Nem akarok az ágyamban meghalni. Szeretném, ha a lelkem találna egy kis nyílást a szívemnél, amelyen át távozhatna az égbe.”

lán nem lehetséges, hogy Luther Márton katolikus egyház elleni lázadása csupán az elnyomott szexualitás egyféle kielégítése volt? Lehet, hogy nem is volt semmi kifogása a bűnbocsátás ellen, lehet, hogy csak nem bírta el a cölibátus szigorát, ezért – mivel mégsem illett azt mondani, hogy dugni szeretett volna – megkövezte a bűnbocsátó cédulákat és a képmutatást. Jegyezze meg, amit mondok, a bűn virágának mérge járul hozzá a legjobban a nemes indítékok táptalajához. Volt, ahogyan volt, a reformáció nem hozott semmi jót a világnak, és nekünk, németeknek sem. Épp ellenkezőleg, a rendbontások, a sztrájkok, a demonstrációk, a tüntetések a nők szavazati jogáért, az abortuszra való jog és végül a fasizmus – ez a reformáció csúfos eredménye. Egyébként is, a katolikus egyházzal minden a lehető legnagyobb rendben volt, csak az alantas és korrupt olaszok nem voltak jók, azt pedig könnyen megoldhattuk volna annak idején, no, nem népirtásra gondoltam (egyébként, végül is, de talán mégsem), de egy határozott művelettel a Szentszék székhelyét át lehetett volna helyezni Salzburgba. Ott fogant és hajtották végre először, épp Itália földjén, kérem, jegyezze, Berhtold, azt a hóbortos ötletet, hogy valamilyen magasztos célért megengedhető egy Istentől felkent személy megölése, a császárgyilkosság. Berhtold, Brutus volt a szellemi (és valószínűleg a biológiai) őse az összes Oberdannek, Lucheninek, Ragozának, Lebényinek és Principnek. Akinek most már – miután már átlátom a helyzetet – valamilyen módon még hálás is vagyok, hogy megölt. Ha azt a véres szarajevói Vid-napot túlélem, valószínűleg nem kerülhettem volna el második (és egyben utolsó) Miklós orosz cár sanyarú sorsát, akinek a bolsevik csürhe döntötte meg a trónját, a családjával együtt tartotta fogva egy dohos pincében, Jekatyerinburgban, majd kötélén vitték kivégezni – miután a szeme láttára szadista módon megölték a feleségét és a gyerekeit, a szárnysegédjeit és a kutyáit – egy hátulról leadott tarkólövessel. Nyilvánosan mondok ezért köszönetet Gavriilo Principnek, jegyezze, Berhtold. Azt is írja oda, hogy megbocsátok neki, mert az ő esztelenségének köszönhetően, úgy tűnik, megöltek, de legalább nem aláztak meg, mint Miklóst. Azért mondom, hogy „úgy tűnik, megöltek”, mert, ahogyan látni fogjuk, egyáltalán nem kizárható, hogy én Szarajevóban öngyilkos lettem. Elveszett számomra a földi birodalom, de az enyém lett a mennyei birodalom. Legalábbis remélem, mert a lelkem sorsának végső alakulása attól függ, megzabolázom-e pogány nyelvemet, és képes vagyok-e a földi gyűlölettel és a tárgyhoz kötöttségtől megszabadulni. Ha mégis valahogy trónra kerültem volna, nem maradt volna a számomra remény. Államigazgatási teendők, gondok, a *iuris primae noctis* rendszeres gyakorlása, a szerzési vágy, a mindennapos vadászatok, a Monarchia fennmaradására tett igyekezet – mindez eltávolított volna a szelle-

mi élettől, és a legalantasabb ösztönök örvényébe taszított volna. Ha Princip ilyen durván fel nem ráz, akkor a halálos bűnök álmába sülyedtem volna. A golyó, Berhtold, a leghatásosabb gyógyír nagyon sok betegségre. Főleg a lelkiekre. Az úgynevezett élet, az állandóság és a hagyomány – mindez csupán haszontalanság, korpa és kóc. A maradandóság is csak egy nagy illúzió, ez az első dolog, amire rájön az ember, amikor már elhunyt. Amint az idő és a tér mocsarából kicsusszan, szemébe villan, hogy csak egy pillanattal ezelőtt teremtdött a világ, de már a következőben meg is semmisül, és mindaz, ami ebben a két pillanatban történt, az csak egy rémálom, amelyből – így vagy úgy – fel kell ébrednünk.

Ígaza volt szép emlékü Erzsébet császárnénknak. A léleknek valóban csak egy kis lyukra van szüksége a szívünknel, hogy rajta keresztül lendüljön az égbe.

Folytassa, Berhtold! Ne érzelgősködjön! Ne ostorozza magát! Amikor halálos sebet kaptam, ahogy már említettem – csakis véletlenségből történhetett, mert az ügyefogyott Princip végig másra célzott –, nem adtam ki rögtön a lelkeket. Nem engedte Potiorek tábornagy! Mondja az utolsó gondolatait, mondjon valamit, kifutunk az időből, durván ráncigált az a gyűttment szarzsák, miközben robogtunk a Beledija vagy Potiorek rezidenciája felé – a történelmi források ebben nem egyértelműek, én pedig, hogy őszinte legyek, nem emlékszem. Mondja ki az utolsó gondolatát, kérlelt a tábornagy, és én – habár semmi sem jutott eszembe – összeszedtem az erőmet, és azt mondtam neki: Potiorek, te is és Bosznia-Hercegovinád is elmentek a jó anyád bús picsájába! Egy-két dolgot még el szerettem volna mondani, de az utolsó pillanatban megtartottam magamnak – tudva, hogy a történészek úgyis átértelmezik és rossz szándékkal kiforgatják a szavaimat –, és ha már akkor nem mondtam azokat ki, akkor most sem fogom kimondani, ön pedig, ha tudja, találja meg az időnek azt a pillanatát és lábjegyzetben írja le, hogy mit is akartam még mondani.** Potioreket, ahogy az előbb mondtam, szerbül szidtam, az a nyelv mintha a káromkodásra lenne teremtve, átok nehéz nyelv, amelyet nyelvi tehetségtelenségem ellenére mégis tökéletesen elsajátítottam, hogy megmutassam a szerbeknek, mennyire tisztellem és a Monarchia nemzetéinek sorában teljes jogú

** Nagy erőfeszítést kívánt, de kifizetődött. Alapos kutatással sikerült őfelsége ki nem mondott szavainak halvány visszhangját megtalálnom, így van szerencsém azokat átadni önöknek: „Potiorek, ha paranoiás lennék és nem melankóliás, a jelenlegi állapotom alapján megalapozott lenne a vád, hogy ön felségárulást követett el. Engem ide hadgyakorlatra hívott! Harah autóját is maga állította le épp ott, ahol Princip várakozott (a leshelyen – B. B. megjegy.), de ennek így kellett lennie. Félek, hogy a Monarchia számára nem a halálom lesz az utolsó és a legnagyobb veszteség.”

tagnak tekintem őket. A szerbek az ellenem elkövetett merénnyel – (jó szokásukhoz híven) azonkívül, hogy önmagukat lőtték lábon – áttételesen a szerb nyelvre is rálóttek.^{††} Te is és Bosznia-Hercegovinád is elmentek a jó anyád bús picsájába, ezek voltak, Berhtold, azok az utolsó szavaim, amelyeket a történelem, érthető okokból, nem jegyzett fel. Mondhattam volna még ezt-azt, az állapotom nem volt annyira kritikus, de nem akartam beszélni. Valójában nem volt semmi mondanivalóm. Túl is élhettem volna – az aztán címlaptörténet lett volna a bulvársajtó számára –, ha egy kicsit igyekeztem volna – a seb nem volt annyira halálos –, de nem akartam túlélni. Zsófia már kimúlt. Nem volt értelme tovább az életnek. Ez a Habsburgok fatalizmusa? Egyáltalán nem! Az élet ezen a világon – a halálom előtti állapot perceiben értettem meg – Zsófiával vagy nélküle, ezerkilencszáztizennégy június huszonnyolcadikával elveszítette minden értelmét. Ez nagyon gyorsan megmutatkozott, amint kitört a háború. Nem kellett sokat várakozni a kitörésére. Abban a pillanatban, amint a nagy monarchiák – az orosz, az osztrák–magyar és a török – kártyavárként összeomlottak, a világ csőcseléke elindította csatáját a silányság, a vadság, a közönségesség és az izléstelenség végső diadala érdekében. A far, Berhtold, abban a háborúban – amely, nota bene, egyáltalán nem ért véget és nem is fog soha – végképp győzedelmeskedett a szellem felett. Lesz még szó erről, amint elérkezik az ideje. Egyelőre csak azt mondom, hogy nem a halottakat sajnálom, hanem inkább a túlélőket. Mindazok, akik kettőezer-tizennégy után akarnak (vagy muszáj) élniük, azoknak acélidegekre és jó gyomorra van szükségük. Ő császári felsége Ferenc József kinkeservesen, legmélyebb meggyőződése ellenére elélt valahogy 1916-ig – nem azért, hogy bátorítsa a demoralizált (és degenerált) Bécsi Vezérkart, hanem mert az önmagának okozott örömet – és nem a halotti anyakönyvébe beírt fiktív ok következtében, hanem bánatában a háború nivótlansága miatt. Valójában minden 1914-től a feje tetejére állt, de a háború profanizálódott a legborzasztóbban. Soha többé a háborúk nem heverik ki az én egyik királyi testemre^{††} leadott lövéseket. Berhtold, 1914 előtt a háborúkat csakis azért folytatták, hogy a csőcseléket távol tartsák; 1914-től pedig a csőcseléken volt a hangsúly a háborúban, kérem, jegyezze fel, és kétszer húzza alá piros tintával. Valaha másként háborúztak! Lovagiasan! Érzelemmentesen. A két sereg – így kell azt – felsorakozott a harcmezőn, egymásnak rontott, egyértelmű szándékkal, tiszta szívvel, szemtől szembe, mindenfé-

^{††}A trónörökös itt minden jel szerint arra a szívességre utal, amellyel Mária Terézia császárnő támogatta Vuk Karadžić nyelvi reformjait (szerk. megj.).

^{††}A középkori jogelmélet szerint az uralkodónak több test állt a rendelkezésére. Az elmélet annyira szövevényes, hogy képtelenség megmagyarázni (szerk. megj.).

le mai settenkedés és álcázás nélkül, egy-két sortüzet leadva, amelyet követett a közelharc, ember ember ellen, majd jöhetett a békekötés. Nem volt felesleges rombolás, sem áldozat. Ha van egy kis ideje, nézze meg a lábjegyzetben, hogyan nézett ki a csatatér valamikor.^{ss} Most vessen egy pillantást a mai csataterekre. Látja a különbséget? Mondtam már, hogy a valamikori háborúknak az volt a céljuk, hogy meggátolják az értelmetlen rombolást, és elkerüljék a felesleges áldozatokat. A háborúkat szakemberek vívták, akiknek az volt az érdeke, hogy minél kevesebb legyen az áldozat, ezért úgy irányították a cselekményeket. A halál a háborúban egy profi katonának egészen természetes dolog, ezért nem volt gyakorlatilag a Monarchiában erőszakos haláleset. 1914-től errefelé az erőszakos halálon kívül másmilyen halál nincs is és nem is lehet. Úgy igazságos, hogy az elnyomók és az elnyomók utódai is erőszakos halált haljanak. A kínos emlékeket, most, Berhtold, hagyjuk el egy kicsit. Szünetet tartunk! Most nézzük egy kicsit a történelem szebbik felét. Jól tudja ön azt, már életemben, de a halálomat követően főleg, kimeríthetetlen alanya voltam a hétköznapi pletykáknak, vicceknek és ízléstelen tréfáknak ihlettem. Mondjam azt, ilyen az a közismert történet is (amely már történelmi tényé vált), hogy egy cigány lány megjósolta, hogy merénylet áldozatává válok, halálom lesz a kiváltója egy óriási háborúnak. Mint a bulvársajtó híreinek általában – ebben a történetben is van egy csipetnyi igazság. A magyarországi szolgálatom ideje alatt történt – ahová ő császári felsége attól a téveszmétől vezérelve, hogy majd így talán megszeretem a magyarokat – a tisztikaszinóban, egészen pontosan – a kiskunhalasi tisztikaszinóban, remélem, jól mondtam ki ezt a lehetetlen magyar helységnevet. Őfelsége Ferenc József, a populizmus ősapja parancsa szerint, igyekeztem, legmélyebb meggyőződése ellenére, semmiben sem kiválni a tisztikarból, kivettem a részem a tisztikaszinóból és orgiákból, amelyeken a dolgok természetéből eredően mindig sok cigány zenész és cigány lány is volt. Hadd ne menjek a részletekbe. A lelkeszemnek már mindezt meggyóntam. Folytatom: egy cigány lány egy ilyen alkalommal odajött, azt hihette, hogy csaprészeg vagyok, és felajánlta, hogy jósol a tenyeremből. Mint meggyőződéses katolikus, az ilyen jövendölést a lelkem mélyéből ki nem állhatom, de adtam a cigány lánynak

^{ss} A távolban a kék egyenruhások hadi formációja látható, ők a poroszok vagy a svédek; vörös mundérban – a britek vagy a dán erők; fehér kabátban a franciák vagy az osztrákok, esetleg a spanyolok. Zöldben az oroszok; úgy néznek ki, mint akik díszszemlére vagy valamilyen óriási bálba jöttek és nem halálos ütközetre. Így masíroznak a regimentjük és zászlóaljuk lobogója alatt. Bal, jobb, menetelnek lépésben. Törnek előre az elkerülhetetlen összecsapás felé, mint egy gép, amelyiknek mind-egy, mi a sorsa (Holger Evans, A háború és az abszolútizmus).

hús koronát, és azt mondtam neki, sokkal okosabb lenne, ha a segglyukamba nézne inkább, mert ott gyülekeznek mindazok, akik majd a későbbiekben befolyással lesznek a sorsomra. A cigány lány arra is képes lett volna, de érthető okokból azt az örömet nem szereztem meg neki. Micso-da ovációval kísérték a jelen lévő tisztek az én szellemes, jövődömondó szavaimat! Később – amikor már átvészelttem a sarajevói traumát – sajnáltam, hogy a cigány lánynak nem adtam legalább kétszáz koronát. Mi van velem, Berhtold, már a fukarságomat is megbánom? Futóban vessünk egy pillantást Zágráb császári és királyi városára 1918 novemberében. Mit látunk? Ott Zágrábban egy girlandokkal feldíszített kifőzdében – mint ahogyan a horvátok szokták – a Sokol mozgalom palotájává felmagasztalt helyen gyülekezett 1918 novemberében sok nagysága és tekintetes úr, akik fiatalabb korukban, egészen a közelmúltig, a fenekem körül legyeskedtek, most pedig az úgynevezett Sokol-palotában ünnepélyes keretek közt fogadják a győzedelmes szerb katonaságot. Itt van, hogyan is írt erről Miroslav Krleža horvát író, a pécsi királyi tiszti iskola kibukott diákja, tehát bukott katonatiszt: „Kis városunkból néhány napja észrevétlen eltűnt a Monarchia, amit a mi nagyra becsült polgártársaink közül senki sem vett észre, hogy nincs itt.” A részeg tömegben több magas rangú tisztségviselőt és főtisztet láttam, akik tegnap még az Osztrák–Magyar Monarchiát a lojalitásukról biztosították, levajazva és kaviárral bekenve kicuppantak az osztrák császár segge lyukából, hogy a szerb királyféleség aranyerét becélolva, mint egy galandféreg, újra beágyazzák magukat. Berhtold, a horvátok túlbecsült nép, az önértékelésükről jobb nem is beszélni. Hivatalosan nem a horvátok voltak a legmeghatódottabbak a halálom híre kapcsán, kérem szépen, és élen jártak – a merényletemtől indítva – a szerbek elleni pogromokban, akik a Monarchiának ugyancsak ártatlan polgárai voltak? Ott láttam a megrészegült tömegben a zágrábi árulók és csicsás párjaik közt Slavko Kvaternik alezredest – zum k. u. k. Generalstab zugetheilter Oberstleutnant der k. u. k. Infanterie –, hogy egy sarokban szégyentelenül udvarol Simonović szerb ezredesnek. Ismerem, természetesen, ennek a gazember Kvaterniknak a szolgálati szabályzattal szembeni lazaságát. A *Monarchia titkos törvényével* összhangban a császárnak és a trónörökösnek volt egy olyan idióta kötelezettsége, hogy főhadnagytól felfelé minden főtiszttel személyesen meg kellett ismerkednie. Ennek a célja – a *Monarchia titkos törvénye* szerint – a Habsburg-ház iránti tiszti hűség erősítése. Menynyire naiv és hamis a titkos törvénynek ez a rendelete, amellettt ábrándosan túlértékeli a tiszteket, főleg a szláv származásúakat. Vegyük csak Kvaternik Oberstleutnant esetét. Ez a beteges ambíciókat tápláló ember több alka-

lommal is – amiről a titkosrendőrség jelentése is tanúskodik – megpróbálta lefizetni a lyukamat őrző huszárokat, hogy őt beengedjék. Micsoda hülye! Nagyon is jól tudhatta, hogy tábornok alatt olasz, zsidó és szláv származású tiszteknek az én lyukam környékére jönni is szigorúan tilos volt, mégis többször sikertelenül próbálkozott. Ilyen a szláv lelkület! Simonović ezredes – aki legalább annyira hülye, mint Kvaternik alezredes, ha még nem jobban – annyira elment az eszétől azon az alkoholmámoros novemberi éjszakán (vagy csak elfelejtette), hogy Herr Oberstleutnant Kvaternik fél Belgrádot felkóttette a város osztrák–magyar megszállása idején. Főleg az öregeket, a nőket és a gyerekeket. Lehet, hogy mégis hibáztam az olaszok és a magyarok megítélésében. Meglehet, hogy mégis a szlávok törték ki a nyakunkat! Hányynom kell ezektől a szlávoktól, főleg az ilyen Kvaternik-féle galád férgektől. Berhtold, kérem, vigye a tekintetét egy kicsit jobbra, úgy 1941-re, majd lát ott maga egy marsallt (sic!). Kvaterniket operettjelmezben, a Független Horvát Köztársaság fegyveres erőinek véres főparancsnoki szerepében. Ezért a banánköztársaságért veszítettünk el, mi németek, még egy háborút. Az igazsághoz tartozik azért, hogy az Olaszországgal kötött eszelős szövetség is oka volt a háborúvesztésnek. A tapasztalat rögös útja minket, németeket, semmire sem tanított meg. Összszövetkeztünk az olaszokkal – a fasizmus kiötlőivel –, de Nürnbergben csak nekünk volt vesszőfutásunk, az olaszok – a sztereotípiáknak és a jó marketingtevékenységüknek köszönhetően – immár ki tudja hányadszor, ismét olcsón megúszták. Ezt a vereséget követően már nem hiszem, hogy háborúzhathatnánkunk támad valaha is. De ha egyszer mégis laposra akarjuk magunkat veretni, nem kételkedek benne, hogy az olaszokkal fogunk majd ismét szövetségelni. Ami pedig Kvaternik bűnös hajlamait illeti, azok a Független Horvát Államban tudtak csak igazán kibontakozni. Azt a számára épp a Péter nevű szerb királyféleség tette lehetővé, mivel Kvaterniket az első világháborút követően – ahelyett, hogy falhoz állíttatta volna, vagy még jobb lett volna, ha felakasztatja – ezredesi nyugdíjat adott, hogy a volt Oberstleutnant ne szűkölködjön a Péter jugoszláv királyféleség Sándor nevű fia elleni többéves merénylet-előkészítés folyamatában.

Igen, igen, Berhtold, igazam volt, hogy megbocsátottam Principnek. A szlávok, főleg a szerbek és a horvátok – no de a többi sem jobb, semmiel – muszáj, hogy öljenek, ez a faji jellemzőjük, ezért volt Princip is kényszerpályán. Ha nem akad egy német király vagy trónörökös, akkor megelégszenek a sajátjuk leölésével is, mint tették azt ezerkilencszázháromban, amikor a legkegyetlenebbül lemészárolták Sándor királyt és feleségét, Draga Mašint.

De ha már nincsenek koronás fők a közelben, ugyanolyan hévvel kezdik el leölni egymást, csak nézzük meg ezerkilencszáznegyvenegyét, majd ezerkilencszázkilencvenegyét.

Így már minden világos.

Amikor az úgynevezett Független Horvát Állam csúfosan megbukott, ez a Kvaternik olyan álnok volt, egy pillanatig sem teketóriázott, hogy tiszti szolgálatait és gonosztevőit tapasztalatát felajánlja az új (kommunista) hatalomnak, ami pedig a legabszurdabb, hogy az új hatalom készségesen el is fogadta volna, azzal a kikötéssel, hogy Kvaternik elégedjen meg a felkínált vezérezredesi ranggal, feladva a marsallit, amelyre őtelhetetlensége igényt tartott. Volt már nekik akkor egy marsalljuk. Emiatt, egy kis huzavona után, Kvaterniket kivégzik. Nem az elkövetett bűntettei miatt, hanem a pofátlanságáért. Ezzel a megkésett kivégzéssel a kommunisták (feltételezem, véletlenül) jó szolgálatot tettek a majdan létrejövő Horvát Köztársaságnak, amely – lássuk csak, mikor is... ezerkilencszázkilencvenegyben – mint a hamvából újjáéledő fönix támadt fel, szerintem a joggal felperzselt Jugoszlávia hamvaiból. Ha a kommunisták nem lövik le, akkor Kvaternik lett volna – immár fő-tábornagyi rangban – a nemzeti gárda, majd a horvát katonaság főparancsnoka, függetlenül attól, hogy akkor töltötte volna épp a százharmincadik életévét, és egyáltalán nem az lett volna a fiatal horvát demokráciának az érdeke. Mi több, ha Kvaternik valamilyen posztot kinézett magának, nem volt olyan erő – a golyót kivéve –, amely megakadályozhatta annak a posztnak a megszerzésében. No, most már eleget ócsároltuk a horvátokat. Térjünk át a szerbekre. Kérdem én, vajon miben reménykedett az a banda? Mit várhatott a történelemtől ez a tákolmány-királyság, amelynek az uralkodója, az a Péter nevű királyféleség John Stuart Mill-kéziratokat fordított, és személyes jó barátja volt az anarchista és istentagadó Bakunyinnak. A monarchiaellenes írások fordításának szünetében ez a Péter nevű majdnem-uralkodó arról ábrándozott, hogyan tudná újra létrehozni Dušan cár mitológiai birodalmát, miközben a Belgrád központjában lévő udvarát, rozzant vityillóját sem tudta rendbe tenni. Szerbiában minden hatalom Apis ezredes kezében összpontosult, akinek a (Fekete)keze még Szarajevóba is elért, összekuszálta a kezemben lévő szálakat. Péter és Apis szépen együttműködött. Péter álmodozott, Apis pedig megvalósította az álmait. El kell ismerni – katonai értelemben – Apis főparancsnoklásával és Péter uralkodása alatt, nem kis sikerei voltak Szerbiának. A balkán háborúkat követően – amelyek megajándékozták a világot az etnikai tisztogatás ötletével és gyakorlatával – Szerbia határai kitolódtak, eddig csak a vak dalnokok regéiben létező, a Dušan cári birodalom határáig. A szerb látszatsikerek, ezek az előrelátható látszat-

eredmények, a Monarchia szláv alattvalóit, leginkább a horvátokat, teljesen felajzották. Nincs nekem addig sem nyugalmam, sem bűnbocsánatom itt a tisztítótűzben, Berhtold, amíg ezeket a szerbeket és horvátokat teljesen ki nem verem a fejemből, jegyezze meg, hogy mit mondtam. Mint egy asztrális kullancs lógnak a lelkem belső bugyrán ezek a horvátok a szerbekkel együtt, tépnek és gátolnak, hogy túltegyem magam a rossz emlékeken – miközben megtartom önazonosságomat, a lélek mélyének azt a picike pontját, ahogyan Eckhart mester tanította – hogy végre feloldódjam a végtelen isteni kegyelemben. Megbocsátottam már nekik mindent, nem hibáztatom őket, de mégis, minden hiába. Teljesen bitorolják a lelkemet. Az egyik banda lesből figyel és minden évben újra és újra lemészárol, a másik meg úgy tesz, mintha állandóan gyászolna, miközben mind a kettő attól fél, hogy eltűnnek a föld felszínéről, ha már egyszer nem foglalkozom velük, ami csakis abban a szerencsés esetben történhetne meg, hogyha valami csoda folytán egyszer csak megállna az agyam. A horvátok és a szerbek a belőlem erőszakkal kicsikart, velük foglalkozó gondolataimra alapozzák az egzisztenciájukat, és erre építik a nemzeti önazonosságukat. Azt is hihetnénk első pillantásra, hogy az én képzeletem gyermekei, de szerencsére nem azok. Gondoskodnak ók magukról. Kinyílt a csipájuk, és az abból kipotyogó anyaggal töltötték ki a létezésük alapjait. Ha nem gondolnék a szerbekre, akkor eltűnnének a horvátok – és ez igaz fordítva is –, de ezek a népek kitörölhetetlenek az agyamból, kioperálhatatlanok, ha érti, hogy mire gondolok. Mi németek még aránylag jól jártunk, igaz, nem a politikai bölcséletnek, hanem az isteni gondviselésnek köszönhetően, mivel a horvátokat katolikussá tette, míg a szerbeket meghagyta óhitűnek. Ha nem lenne ez a megkülönböztetés – látszatmegkülönböztetés, miközben valójában csak úgy látszik, hogy léteznek a szerbek és a horvátok is – arra fizettünk volna még csak rá, mi németek. Enélkül a szerbek és a horvátok egy nemzet lennének, nem lenne más választásuk – mindegy, hogy szerbnek vagy horvátnak, esetleg valami másnak neveznénk őket – és olyan katyvaszt csinálnának, amilyent el sem tudunk képzelni. Elég csak arra utalnom – amennyiben a mindenható kevésbé lett volna figyelmes a német néphez –, hogy a Habsburg Birodalom már 1784-ben tönkremehegett volna, a szlávok kénye-kedvének kitéve. Lehet – felületesen szemlélve –, hogy az a tönkremenetel jobb lett volna, a haláltusa abban az esetben gyorsabb, és az általános romlás fő okozói – a romantikus költők, írók és zenészek – nem kerülhettek volna abba a helyzetbe, hogy zavartalanul mérgezzék a lelkeket. A szlávok fütyülnek a költőkre, filozófusokra és zenészekre. De nemcsak fütyülnek, hanem ha alkalmuk van rá, tömegesen semmisítik meg őket. És igazuk van! Ebben rejlik a szláv faj vitalitása. Egy

fenét verték volna meg az oroszok a Wehrmachtot és masíroztak volna be Berlinbe, ha Sztálin időben és kíméletlenül le nem számol az orosz költőkkel, írókkal és filozófusokkal. Őszintén szólva, mi magunk vagyunk a bukásunk előidézői. Ha nem lettek volna a német és osztrák romantikus költők, filozófusok és zenészek, ha nem lettek volna a szerbek, sem a horvátok, a csehek, a szlovákok, a magyarok, a románok és esetleg még az oroszok sem, legalábbis nem ilyen vészterhes formában, akkor talán... Ez nem az ázsiai nomád népek felvonulási kavalkádja, jegyezze meg, Berhtold, ez itt nem egy ázsiai sztyeppe, hanem a bécsi Nemzeti Könyvtár. Érti most már, miért idéztem Szent Ágostont? Belátja, hogy ami ezerkilencszázti-zennégyben velünk történt, az csak ezután fog bekövetkezni, és az, ami majd csak ezer év múlva lesz, az már itt most történik. Nem érti? Nem csoda. Én sem értem, de nincs miért kételkedni benne. Végül, Berhtold, ha nem lettek volna – mint ahogyan nem is hiányoztak – a német és osztrák költők, filozófusok és zenészek, akkor az olaszok nagy slamasztikába keveredtek volna, mert soha nem értek volna el ilyen ragyogó sikereket a politikai marketing terén. Mert, kérem szépen, ki más emelte volna az olaszok népszerűségét elérhetetlen magasságokba, ha nem a német és osztrák költők, filozófusok és zenészek, akik nem sajnáltak sem időt, sem pénzt arra, hogy eljussanak Rómába, Nápolyba vagy Firenzébe. A legutolsó müncheni, berlini vagy bécsi firkászok is – a paradicsomturizmus korai előőrseként – sajnálatos példáját követve a nagy német és osztrák filozófusoknak, költőknek és zenészeknek, tömegesen tódultak Itáliába, Nápolyt látni és meghalni, hogy ezt követően versengjenek, ki fog közülük csöpögösebbet és nyálasabbat írni Olaszországról. Hagyjuk most a firkászokat. Ők is – hozzánk hasonlóan – csak járulékos veszteségét képezik a német szellemi élet nagyságainak. A nagy Goethe is (úgymond) többször elzarándokolt Olaszországba, hogy – az európai közvélemény kárörvendezése közepette – botrányosan lelkesedjen egy-egy romhalmaz felett. Berhtold, ha figyelmesen megnézi, a történelem foszló szövetén alig észrevehető, de elszakíthatatlan szállal kapcsolódik egymáshoz Goethe lelkesedése az antik romok felett és Drezdának, valamint Berlinnek a későbbi romhalmazzá tétele. Az a nép, amelyiknek a szellemi vezetői lelkesednek a romokért és a törmelékért, megérdemlik, hogy a városaik úgy is végezzék, írja fel, Berhtold, és ajánlott postával küldje el a Bundestagnak. Az egész XIX. század folyamán Ausztria és Németország csak úgy visszhangzott a sóhajoktól – Ahh, dél! ohh, Colosseum! Ehh, Via Apia! Ohh, Cicero! Ahh, Dante! Ohh, a zene! Ahh, a bor! – annyira lihegték és vinnyogtak, hogy tisztességes ember előbb gondolt arra, hogy a költő, a filozófus és a zenész urak valami olasz kurván élveznek el, minthogy verset vagy

bármiféle szimfóniát írnak. A közelmúltban egy bizonyos Joachim Keller (nézzen utána, hogy ki ez az illető) teljesen véletlenül, a toscanai prefektúra levéltári anyagát kutatva fedezte fel, hogy miért is volt Itália olyan vonzó a német és az osztrák művészeknek. „Még Winckelmann és Platen idejéből” – tudósít Keller (nem tudom, milyen okból, horvátul) – „a meleg testvérek Európa északi részéről itt felszabadulhattak, mivel az olasz törvények, az Európa többi részén érvényes joggyakorlással szemben, nem büntették a férfiak közti szerelmet. Sok művész, aki ezt az új Árkádiát benépesítette, poétikus vagy képi formában olyan csábító jelzéseket küldött át az Alpok csúcsein hőn szeretett hazájába, hogy azzal megfogant a szexturizmus egy korai formája Liguria partjainál, Kapri és Szicília szigetén.” A szexturizmus, Berhtold, sok mindent megmagyaráz. Csak emlékeztetem Nietzschére, akinek a fejébe került az Olaszország iránti szerelem. A szerencsétlenje egy lovat ölelve, gyalázatosan fejezte be a pályafutását. Azt is nyilvános helyen! Manapság ez már büntetendő, de annak idején nagy divatja volt. Hogy annak a felfuvalkodott magántanárnak a fejében valami nincs rendben, azt már akkor megállapítottam, amikor felületesen átfutottam az ő saláta-irományait, ahol minden esetben, ahová azt kellett volna írnia, hogy a *trónörökös*, hibásan azt írta – *az emberen túli ember*. Nietzschéről még, majd ha eljön az ideje, beszélünk. Lesz még szó Wagnerről is, mert ez a két úr egy pár, mint Pat Garrett és Billy, a kölyök. Ha annak idején a titkosrendőrség időben foglalkozott volna ezzel a két gyanús alakkal – amit feltétlen meg kellett volna, hogy tegyen – nem kellene akkor most így nekem velük bíbelődnöm, és nem kizárt, hogy még mindig élnek. Mindig is gyanítottam, hogy az Osztrák–Magyar Titkosrendőrség teljességgel hasznavehetetlen, de csak a közelmúltban kaptam betekintést a valódi – európai mércével minősíthetetlen – dicstelen reputációjába! Annak kiderítése, hogy a megboldogult unokabátyám, Rudolf főherceg, melyik színésznőt dugja, az olajozottan ment, de leleplezni a Monarchia valódi ellenségeit, arra már nem volt alkalmas. Hogy kinyomozzák, ki akarja a nyakamat törni, arra, feltételezem, nem is gondolt a titkosrendőrség, de én már akkor is elégedett leszek, ha a végén kiderül, hogy az ügynökei legalább *tudatosan* nem voltak a személyem elleni merénylet előkészítésébe belekeveredve. Hangsúlyozom a *tudatost*, mert *öntudatlanul* mindenki benne volt. Nemcsak az Osztrák–Magyar Titkosrendőrség, hanem az egész világ. Lehet, hogy – természetesen öntudatlanul és akaratán kívül – leginkább azok voltak belekeveredve, akik a legjobban szerettek és a legjobbat akarták nekem. Így van ez, Berhtold. A világ szövete tele van olyan szálakkal, amelyek úgy tűnnek, mintha egymáshoz nem is lenne közük! Mindez reménytelenül szövevényes. Vegyük példának az én bizalmi barátomat, a német

Vilmos császárt. Kevesen utálták úgy a munkásosztályt és a forradalmat, mint Vilmos császár, és mégis a világ proletariátusának a felemelkedésért és a világforradalmukért kevesen tettek annyit, mint éppen ő. Ferenc József nagybátyámhoz hasonlóan Vilmos császár is populista volt – nem mintha a porosz és a német harciasságot serkenteni kellene –, mégis állandóan dicsőítette a háborút, és hősregéket zengett a német fegyverek dicsőségéről, a német lovagokról, de álmában sem jutott volna eszébe, hogy háborúba keveredjen. Nem mintha pacifista lett volna – isten őrizzen –, hanem azért, mert jól tudta, hogy Németország elveszítené a háborút, a koronája is rámenne, és még lehet, hogy a feje is porba hullana. Honnan tudhatta, teheti fel a kérdést, Berhtold! Egyszerűen onnan, hogy már a vereségek is ezt csiripelték. Az a rend, hogy Németország elveszíti a háborút, mégis újra és újra újakat robbant ki, mert a német tábornokok és katonák nem győzni mennek a háborúba, hanem harcolni. A harc a fontos és nem a győzelem, minél több katonát leölni, minél több várost lerombolni, mindegy, hogy idegent vagy németet – ez lenne legrövidebben megfogalmazva a német katonai doktrína, amelyet – a ceri ütközet óta – átvett a szerb katonaság is, hogy végül – alig megváltoztatva – igazán dicstelen módon az olimpiai játékok jelmondatává váljon. Hol is álltam meg? Igen, Vilmos császárnál. A német tábornokok, akik békeidőben tömegesen haltak bele az unalomba és a szifiliszbe, nyilvánosan is „szégyellős Vilinek” nevezték a császárt. Hogy miként nevezték szűk körben, jobb, ha nem is említem. Elegendő, ha azt mondom, hogy a „beszari” még a legenyhébbek közé tartozott. Érthető, hogy ez a császárnak nem tetszett, ezért – az ellenem és a Zsófiám ellen elkövetett merénylet után közvetlenül – nem akarta tovább túrni a vezérkar sértéseit, mindenkinek hadat üzent, aki csak háborúzni akart Németországgal. És ezt ők is akarták. Miért is ne akarták volna? Aki háborút akar nyerni, az Németországgal háborúzik. Ez nem azt jelenti, hogy a nagy világegés kirobbantásának felelősségével Vilmost terhelem. Nem. Távol álljon tőlem. Vilmos, ahogyan mondtam, nem akart háborút, de háborúzni akartak a forradalmárok és a monarchiaellenes erők – egyedül csak nekik kellett a háború – akik megtalálták a módját, hogy kirobbantsák és a felelősséget a németekre és az osztrákokra hárítsák. Nem állítom, hogy a német vezérkarban voltak árulók. Még véletlenül sem. Egyszerűen olyan a világ rendje, hogy a gonosztevőket a tettük végrehajtásában leginkább az áldozataik segítik. Hasonlóan, mint ahogyan a valószínűség-számítás a leghetetlenebb dolgok megvalósulását mozdítja elő. Így működik a történelem. Például: a nagy világegésben a német hadsereg, a szokásoktól eltérően, megverte az oroszokat, de abban a döntő pillanatban, amikor a német csapatok már elérték Moszkva külvárosát, Vilmos

császár teljesen megmagyarázhatatlan okból tűzszünetet hirdet, hogy aláírjon egy időszakos békeszerződést, miközben valójában II. Miklós cár és családja halálos ítéletét írja ezzel alá. És nemcsak az övékét, hanem az Osztrák–Magyar Monarchiáét is, mint ahogyan sok más jó szándékú emberét, dolgokét és jelenségekét. Jegyezze le, Berhtold, majd ha befejezte a jegyzőkönyvet, küldje el Moszkvába. Ha a Szovjet Kommunista Párt politbürojának tagjaiban lett volna egy szemernyi tisztesség és jó ízlés, ami természetesen abszurd feltevés, feltétlen ki kellett volna, hogy adják azt a direktívát, amely szerint az istentelen szovjet ikonosztázok közé, Marx, Engels, Lenin és Sztálin portréi mellé tegyék oda Vilmos császáráét is, mivel az igazat megvallva, többet tett a világforradalom ügyéért, mint a marxizmus–leninizmus klasszikusai együttesen, összesen. Folytassuk tovább, Berhtold. Az Osztrák–Magyar Titkosrendőrség nagyon pikkelt a szocialistákra és kíméletlenül üldözte őket, habár a szocialisták – igaz, hogy ellenségesen álltak a Monarchiához – röhejesek, ha az osztrák és német romantikus költőkhöz, regényírókhoz, filozófusokhoz és zenészekhez viszonyítjuk őket, akikre soha a gyanú árnya sem vetült, hanem ezek a léhűtők még szívesen látott és gazdagon megjutalmazott vendégei voltak a német és (ritkábban) az osztrák udvarnak és kastélyoknak. A szocialistákat és a szociáldemokratákat – sajnos, már túl későn értettem meg – nem kellett volna üldözni, hanem még állami támogatást kellett volna adni nekik. Igen, kérem szépen, Szerbiában egyedül a szociáldemokraták adtak ki közleményt, amelyben elítélték az ellenem elkövetett merényletet. Az összes többi szerb ezt ünnepelte, és még mindig ünnepli. Keresse meg, Berhtold, a *Radničke novine*-ben (*Munkás Lapban*) azt a cikket, fordítsa németre és olvassa. „Amennyiben igaz az osztrák kormány állítása, hogy Belgrádban ötlötték ki a Ferenc Ferdinánd elleni merényletet, akkor láthatják, milyen szakadékba löktek bennünket az esztelen és felelőtlen civil és munderba bújt sovíniszták! Ezek az urak az úgynevezett Nemzetvédelemből és a Nemzetvédelem környékéről, a Fekete Kézből és annak környezetéből nem csupán Ferenc Ferdinánd ellen követtek el egy merényletet, hanem egy sokkal gyászosabbat és őrzöngőbbet a szerb nép ellen, mivel az esztelenségük következményét nekünk kell elszenvednünk.” A szerb szociáldemokraták közleménye mennyire emberi, jövőbe mutató és megalapozott, ellentétben az akkor aktuális szerb pátriárka, Gavriilo nyilvános kijelentésével, amellyel druszája, Princip esztelen tettét igazolta. Nem kell, Berhtold, az irattárban turkálnia, a pátriárka szégyenletes kinyilatkozását fejből tudom. „1914. június 28. Vid napja az a nap” – vinnogta a megőrült apát a belgrádi koronázótemplomi (Saborna crkva) szószékről –, „amikor a szerbségnek a nemzeti megmaradásának szorongatottságától vezérelve

meg kellett ölnie Ferenc Ferdinándot Szarajevóban, ezzel is elítélve az Osztrák–Magyar Monarchiát és annak rabláncát, amely a bosznia-hercegovinai szerbeket szorongatja. Mindemiatt és a patriotizmustól vezérelve, a szerb nemzet meggyújtotta annak a bombának a gyújtószinórját ezzel a néhány lövéssel, amelynek robbanása az egész Európát magával fogja ragadni.” Most ezek után mondja nekem azt valaki, hogy a szociáldemokraták ateisták! De inkább legyenek hatványozottan ateisták, hogyha némely vallási vezetők inkább ehhez az óhitű Gavrilóhoz hasonlíthatók. Akkor az ateizmus becsület dolga. Lassan veszítem a ritmust, ezért a szerb szociáldemokratáknak a tiszteletet a lábjegyzetben szeretném megadni, mi pedig folytatjuk.^{***} Bizton állítom, Berhtold, hogy Isten létezésének legfőbb bizonyítékai az ateisták. Mivel, figyelje meg, Berhtold, ha mindenki hinne Istenben, akkor Isten nem is létezne, mert mindaz, amiben az emberek egyetértenek, az nem létezik – ha a véletlen folytán mégis –, akkor az biztosan a semmibe vész vagy valami még rosszabba torkoll. Éppen ezért keverte meg a jóisten a nyelveket. És mindez úgy-ahogy rendben is volt mindaddig, amíg – előbb a német, majd a többi nyelv is – nem került a romantikus költők és filozófusok markába. Az isteni igazságot a bukott szocialisták az ösztöneik és az étvágyuk alapján kezdték el szabni. Csak több pénzt, több kenyeret, több sört és több kolbászt szerettek volna, és a Monarchia akkor tett volna jót, ha az igényeiket kielégíti. A nagy német írók pedig már a Habsburgok fejét követelték. Elsőként a Szellemet támadták meg, és ezt a szellemiség ellen vívott hadjáratukat nem ellenezte sem a pápa, sem a bíborosok, sem a püspökök, tisztelet a kivételnek, ha egyáltalán volt olyan. Feltételezem, hogy – Ferenc József nagybátyámhoz hasonlóan – az egyházi előljárók is félték a nemzetközi közvélemény kedvezőtlen fogadtatásától. Berhtold, ez a romantikus banda visszavetett bennünket a nyelvkeveredés előtti időkbé, Szodomába és Gomorába, Babilonba – elhomályosítva látásunkat az úgynevezett haladás hazugságával. Beismerem, hogy időnként még én is felültem a meséiknek, habár – ami egyébként is köztudott – egy fityinget sem adtam a kultúrára. Egészen pontosan a kultúrát – a Monarchiában uralkodó türelmi szellemben – csak kínkeservesen viseltem el. Ezt a végzetes hibát még egyszer nem követném el. Ha vissza lehetne (meglehet, hogy igen?) az időt forgatni, én is úgy csinálnék, mint Sztálin. Kivégeztetném – talán mégsem kellene ennyire beleme-

^{***} Tisztelet és dicsőség a szerb szociáldemokratáknak – mindegyikőjüknek –, akik elesetek a hadműveletek első hónapjaiban, mert a szerb katonaság vezérkara azt a parancsot adta ki, Apis utasítására, amelyet Péter király is aláírt, hogy Dimitrije Tucovićyal, a szerb szociáldemokraták vezetőjével az élen a Szociáldemokrata Párt minden tagját fegyvertelenül sorozzák be a front első vonalára.

legednem –, bebörtönöztetném ezeket az osztrák–német reményébresztő költőket, filozófusokat és zenészeket. A félelemmel itatnám át őket. A valódi értékükre hoznám a dolgokat. Főleg a zenészeket. Nem ássa alá semmi sem annyira az alkotmányos és törvényes rendet, mint a zene. A szocialista tintanyalók gallérját könnyen el lehetett kapni – aminek a gyakorlatát, sajnos, csak ritkán alkalmaztuk – a kimondott vagy a kinyomtatott szavaiért, és lecsukhattuk, de hogyan fogd el azt a felforgató üzenetet, amelyet a zenébe rejtenek, az előadás pillanatában jön létre és már el is tűnik, és amelyik a lélek legeldugottabb és legsötétebb szegleteit célozza meg. Igaza volt annak az antik filozófusnak, aki azt mondta, hogy a kezdeti kis hiba a végére nagy hibát eredményez. Ha a titkosrendőrség tisztviselői olvasták volna Platónt – mert nem olvasták, mert egész nap a Burgtheaterban lopták a napot, a színésznők körül legyeskedve –, akkor felfigyelhettek volna *Az államnak* arra a fejezetére, ahol a nagy filozófus megkövezi a zenei újdonságokat. Olvassa, Berhtold, azt a fejezetet, majd tegye lábjegyzetbe, nehogy összekeveredjenek a gondolatok, hogy melyik származik tőlem és melyik Platóntól, nehogy halálom után legyenek plagizálással megvádolva.^{†††} Platóntól ezeket a mondatokat kellene arany betűkkel beírni a Monarchia titkos törvényébe az elavult és nagymértékben embertelen rendeletei helyett, amely szerint a trónörökös rangon aluli (unstandesgemäß) házastársától származó gyerekek – amennyiben a házastárs nem elégíti ki a nemesi vérvonal magas követelményeit – nem tarthatnak igényt az örökségre, a rangon aluli, morganatikus (micsoda undorító kifejezés) feleségnek nem jár a császári és királyi tiszteletadás, csak a férjével közös, alattomos leöletés, ez az, amit az én Zsófiám meg is kapott. Ezt is nekem köszönhette, mert a szarajevói útra, a jó szándékú figyelmeztetések ellenére, hogy ne menjek Vid napján a medvebarlang tornácára, mégis nekivágtam az útnak, hogy Zsófia útközben, távol a bécsi hivatalos tekintetektől, megkaphassa a császári és királyi tiszteletadást. Hiúság vására! Ha valakinek az a sorsa, hogy megöljék, akkor a szerettei még csak

^{†††} Az állam gondozóinak arra kell vigyázniuk, hogy óvatlanul káros elferdülések ne támadjanak, és mindenkifelett azon őrkdjenek, hogy a testi és zenei nevelés terén ne történjenek a megállapított rendet felborító újítások, hanem a hagyományt lehetőleg híven megőrizzzék, attól félve, hogy valaki ezt mondja: „...az olyan dalt dicsérik legjobban a népek, mely a legújabbként jár körben dalnokok ajkán” – még könnyen azt hiszik, a költő ezen nem annyira új éneket ért, mint inkább új dalformát, s ezt még dicséri is. Márpedig az ilyesmit nem szabad helyeselnünk, sőt felteleteznünk sem. Óvakodnunk kell ugyanis a zenei formák újító megváltoztatásától; ezzel mindent kockára teszünk, mert ha valaki a zenei formákat módosítja, ez kihat az állam legfőbb törvényeire – ezt tanítja Damón, s ezt vallom én is. (Platón: *Az állam*, ford. Jánosy István.)

löknek rajta egyet. Érti most már, Berhtold, hogy mire gondoltam, amikor azt mondtam, hogy gyakran öntudatlanul azok viszik az embert a romlásba, akik őt a legjobban szeretik? Érti? Sehr gut! Folytatjuk! Ismerve feleségem ragaszkodó természetét, az sem lepett volna meg, ha Zsófia – látva halálos sebemet – szándékosan állt volna a Potioreknak szánt golyó elé. Nincsenek ma már ilyen nők. Lehet, hogy soha nem is voltak. Meglehet, hogy Zsófia sem volt olyan. Habár életünkben azt követelte néhányszor – amennyiben én hagynám el előbb a földi létet –, hogy máglyán égessék el velem, mint az indiai maharadszák özvegyét, a feltétlen női hűség példájaként. Ezt, logikus, szigorúan megtiltottam neki – nem annyira a nemzetközi visszhang, mint – a régi jó katolikus szokások miatt. Nálunk, katolikusoknál csak az eretnekeket égetjük el. Ha pedig már megint Sarajevónál tartunk, a merénylet legnagyobb melléfogásának azt tartom, hogy Potiorek túlélte. Felségárválással vádolom Potiorekot? Benne volt-e az összeesküvésben? Dehogy! Egyszerűen az az ember számomra ellenszenves volt. Ez minden. Ön is ott volt, Berhtold, a temetésemen Zsófiával? Nem? Talán jobb is, hogy nem. Ocsmány egy szertartás volt, ami mintegy előjele volt a Monarchia közelgő bukásának. Igaz, jómagam sem vettem részt a szó valódi értelmében a ceremónián – még lábadoztam a sokktól, amit az elhalálozásom okozott –, amelynek iszonyatáról és szörnyűségéről több mérvadó dokumentum is beszámol. Hajoljon le, Berhtold, ezen a golyó ütötte lyukon kukucskáljon be és olvassa el, mit ír ott, azon az oldalon Rebecca West, az a halálos, szerbbarát bacilushordozó a könyvében, a *Fekete bárány és a szürke sólyom* címűben (mennyire szar cím) arról a temetésről, mint egy aránylag tisztességes úri hölgy, aki ha temetésről van szó, objektívnak tekinthető. Kérem, az idézetet ne tegye lábjegyzetbe. Maradjanak csak itt, hadd olvassa mindenki. „Az örületen kívül” – írja Rebecca West – „semmi mással nem igazolható a Montenuovo herceg által szervezett, fejtetőre állított temetés. Egy ilyen embertől elvárnánk, ha olyan helyzetbe kerül, hogy egy házaspár végtisztességét kell megadnia, akikkel éveken át együttműködött, akkor arra különösen kiemelt figyelmet fordít. Ehelyett a szertartást úgy szervezte meg, hogy az minden részletében méltánytalan volt. Úgy irányította a vonatot, amelyik szállította őket (itt ő császári és királyi felség önre és a kedves nejeire gondol), hogy késsen, és éjszaka érkezzen meg. A vontatószerelvény vérben úszva érkezett meg, mert útközben elgázolt egy vasutast. Már az elején két dolgot meg kellett változtatnia Montenuovónak. Parancsba adta, hogy az új trónörökös, Károly főherceg ne legyen ott a vonat érkezésekor, de a fiatalember követelte, hogy ott lehessen. Hasonlóképp megpróbálta megakadályozni, hogy Chotek Zsófia koporsója a császári kápolnában legyen a temetési szertartás alatt a

férje mellett, de ezzel Ferenc József nem értett egyet. Azonban mégis elkönyvelhetett néhány sikert. Zsófia koporsóját egy alacsonyabb emelvényre helyezték, hogy kiemeljék alacsonyabb rangját. A főherceg koporsóján ott volt társadalmi szerepének minden jelvénye, a feleségén pedig csak egy pár fehér kesztyű és egy fekete legyező – ami az udvarhölgyek ismertetőjegye.” Ez örület, Berhtold! Rebecca West jó kifejezést használt a történetekre, de még a halálunkat megelőző időszak történéseire is, amelyek azt valójában előidézték. Az örület nagyságától megszállott, kisagyú emberek okozták a Monarchia vesztét, és az enyémet is. Egy szláv megöl, egy olasz meg eltemet – miközben szemérmetlenül megaláz –, ilyen mélyre süllyedtünk mi, Habsburgok. Egy monarchia nagyságát – ezt írja fel, Berhtold – nem vízszintes, hanem függőleges skálán mérik. Egyáltalán kitől ered Bosznia-Hercegovina annexiójának ötlete? Az biztos – történelmi források tanúsítják –, hogy nem tőlem. Hogy őszinte legyek, nem emlékszem már, milyen állásponton is voltam ennek kapcsán – meglehet, hogy nem is volt álláspontom –, de most már látom, hogy az katasztrofális hiba volt. Aránylag könnyű volt megszállni Bosznia területét, viszont lehetetlen volt meghódítani és germanizálni a poshadt bosnyák felfogást és leigázni a renyhe bosnyák szellemet. Az elvártaknak épp az ellenkezője következett be. Bosznia-Hercegovina elhamarkodott anektálása nem tette nyugatiasabbá Boszniát, hanem az Osztrák–Magyar Monarchiát tette keletiesebbé, ami nem kerülte el Bismarck német kancellár figyelmét sem, aki joggal mondta azt, hogy Ázsia a bécsi Ringstraße kezdődik. Mindez nem történt volna meg, ha a német és osztrák költők, filozófusok és zenészek – nemcsak büntetlenül, de még zavartalanul is – a Monarchia alattvalóinak lelkébe nem hintik el az ármány magvát. Keresse meg, Berhtold, a nagybecsű Rüdiger Safranski *Romantizmus*ról írt tanulmányát, amely, ha nem csal az emlékezetem, kettőezer-hétben jelent meg a Carl Hansen Verlag kiadásában. Nem kell félni a frissességétől! Olvassa el, mit ír a hatodik oldal utolsó fejezetében.

Itt van, felség, a következőket írja: „Még mindig Novalis definíciója a legjobb a romantika meghatározására: »A világot romantizálni kell. Így találjuk meg ismét az eredeti értelmét. Ha a közönségesnek magasabb értelmet, a megszokottnak titokzatos külsőt, az ismertnek az ismeretlen méltóságát, a végesnek a végtelen látszatát kölcsönzöm, romantizálom azt.«”

Ez a Safranski mintha szó szerint engem idézett volna! Mit csinált eközben a császári cenzúrahivatal? – természetesen fel akaratlanul is a kérdést. Hogyan történhetett meg, hogy szórszálhasogató figyelmét elkerülte, hogy a szifiliszben megbomlott Novalis irományai már nem is irodalom, hanem fekete mágia? Ki volt az, aki ennek a kéjenc Novalisnak megen-

gedte, hogy a közönségesnek magasabb értelmet, a megszokottnak titkoszatos külsőt, az ismertnek az ismeretlen méltóságát és a végesnek a végtelen látszatát adja? Senki nem vette észre, hogy Novalis, úgymond a titkosrendőrség orra előtt állítja a feje tetejére a dolgokat, amivel a Monarchia alkotmányos és jogrendjét ássa alá? Novalis, a hozzá hasonlókkal és a tőle még rosszabbakkal nemcsak nem volt meggátolva visszásan ható tevékenységében, hanem még dicsérve és jutalmazva is volt. Nem tudták a cenzor urak, hogy a (nemrég még) nagy Goethe szerint a romantika fertőző betegség. Vagy a cenzorok is minden bizonnyal – a tripper és a szifilisz mellett – ezzel a förtelmes betegséggel is meg voltak fertőzve, ami nem csoda, ha figyelembe vesszük, hogy elő sem bújtak a bécsi Operából és a Burgtheaterből, azon szégyenteljes épületekből, ahol az alja nép gyülekezett, akik valójában Bécs romlását idézték elő. Még valahogy talán meg is érteném a császári cenzorok megbocsáthatatlan hanyagságát, amennyiben Németországban és Ausztriában nem lett volna legalább egy hithű katolikus művész. De a nagy Goethe mellett ott volt – a szerintem még nagyobb – Schiller, aki a pusztai fohász hangján figyelmeztetett a romantikusok botor beszédjének végzetességére. Keresse meg, Berhtold, azt a részt és olvassa fel szó szerint, mert megengedhetetlen, hogy Schillert csak emlékezetből idézzük.

„Miután a polgári rend szorító béklyójától megszabadul” – felség, Schiller így írja –, „előbukkan a nyers, ellenőrizhetetlen ösztön, és visszafoghatatlan dühvel siet annak állati kielégülését keresni.”

Berhtold, a dolgok így állnak! Engem nem csupán egyszerűen megölték. Rituálisan a szocializmus lidércének, az emberi jogok és más divatos sallangok és froklik miatt áldoztak fel, csupán azért, hogy ez a szentség kiélhesse állati ösztöneit, és zavartalanul kielégíthesse az alfele vágyait. Ez tehát a személyem ellen elkövetett merénylet háttere és egyúttal az első világháború kitörésének igazi oka. Rüdiger Safranski is ezt vehette észre, ezért egészítette ki Schiller gondolatát azzal, kérem olvassa, Berhtold, uo. 29. oldal, a hatodik sortól folytatólagosan.

„Valójában nem a szabad embereket nyomta el az állam, egyáltalán nem, inkább mondhatjuk, hogy a vadállatokat tartotta védő- és mentő-őrizetben.”

(Folytatjuk)